

JOURNAL OF MODERN SCIENCE

JoMS 1/16/2013, SS. 127-144

DOROTA ŁĄŻEWSKA

PRACTICAL PHILOSOPHY IN THE KNOWLEDGE SOCIETY
FILOZOFIA PRAKTYCZNA W SPOŁECZEŃSTWIE WIEDZY

Dorota Łażewska

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
dorota.rafalska@poczta.onet.pl

ABSTRACTS

Twenty – first century is a time of formation of a new type of society called the “knowledge society”. Functioning in it requires new skills. The most important are classified as the ability solve practical problems and the ability to use knowledge in the process of constant change. The primary means for the acquisition of these skills is to participate in a variety of forms of organized philosophical education for children, youth and adults in school and beyond. Among the above – mentioned form of philosophical education can be distinguished: activities conducted by Socratic, by Lego – Logos, using a realistic philosophy, by Lipman and workshops “Stoicism street” as well as philosophical therapy classes. The common objective of the use of all these methods is the students acquire the “habits” of logical thinking, reasoning, analysis of text, discussions, argumentation and defining problems. Those who will be able to do so, they may be referred to as “creative thinkers”. Knowledge society undoubtedly thinkers. They are in fact people, able to navigate the shifting sands of post – modern reality in which there people live.

XXI wiek to czas kształtowania się nowego typu społeczeństwa nazywanego „społeczeństwem wiedzy”. Funkcjonowanie w nim wymaga nowych umiejętności. Do najważniejszych zaliczane są: umiejętność rozwiązywania praktycznych problemów oraz zdolność wykorzystywania wiedzy w trakcie nieustannych zmian. Zasadniczym środkiem służącym do nabycia tych umiejętności jest udział w różnorodnych formach edukacji filozoficznej organizowanej dla dzieci, młodzieży i dorosłych, w szkole i poza nią. Wśród wspomnianych wyżej form edukacji filozoficznej można wyróżnić: zajęcia prowadzone metodą sokratejską, metodą Lego - Logos, metodą Lipmana oraz warsztaty „Stoicyzm uliczny” a także zajęcia z tera-

pii filozoficznej. Wspólnym celem użycia owych metod jest zaś (między innymi) przyswojenie sobie przez uczniów „nawyku” logicznego myślenia, wnioskowania, analizy tekstów, dyskusji, argumentowania i definiowania problemów. Ci, którzy będą umieli to robić, mogą być określani mianem „kreatywnych myślicieli”. Społeczeństwo wiedzy bez wątpienia ich potrzebuje. Są oni bowiem osobami zdolnymi do poruszania się w mobilnej rzeczywistości, w której owe społeczeństwo żyje.

KEY WORDS:

Socratic method, the educational programme by Lipman, philosophical therapy, Lego – Logos method, realistic philosophy

metoda sokratejska, metoda Lipmana, psychoterapia filozoficzna, metoda Lego – Logos, filozofia realistyczna

XXI wiek uważany jest za czas kształtowania się nowego typu społeczeństwa nazywanego „społeczeństwem wiedzy”, „społeczeństwem edukacyjnym” lub „społeczeństwem uczącym się”¹, w którym „(...) procesy uczenia się, doksztalcania, zmiany specjalności itp. będą stałą częścią ludzkiej aktywności od najmłodszych lat, aż do wieku emerytalnego i znaczna część społeczeństwa będzie zaangażowana zawodowo w procesy edukacyjne” (Antczak, 2012, s. 14). Tak więc wymóg nabywania „kultury uczenia się” dotyczy już nie tylko dzieci i młodzieży, ale również ludzi dorosłych. Edukacja XXI wieku to proces trwający przez całe życie, podejmowany przez wszystkich, przebiegający nie tylko w murach szkoły, lecz też poza placówkami oświatowymi, nieformalnie – w świecie i poprzez świat, na odległość - przy pomocy interaktywnych technologii komputerowych². Konieczność „uczenia się przez całe życie”³ jest niejako wymuszona przez specyfikę warunków ukształtowanych na skutek „eksplozji informacyjnej” przebiegającej w procesie ciągłych zmian. W tej nowej rzeczywistości człowiek musi bowiem poradzić sobie z przetwarzaniem i racjonalnym wykorzystywaniem informacji. Rewolucja naukowo – technologiczna wpłynęła zatem na przebudowę tradycyjnego modelu edukacji w celu dostosowania go do nowych warunków społecznych. Encyklopedyczny sposób nauczania – uczenia się polegający na przekazaniu przez nauczyciela „możliwie dużo informacji z możliwie wielu dziedzin wiedzy” (Antczak, 2012, s. 24) zostaje stopniowo wypierany przez model generatywny, w którym uczeń zdobywa „tyle informacji, ile potrzeba w danym przypadku” (Antczak,

2012, s. 24). Współczesny człowiek bowiem powinien dysponować nie tylko wiedzą o faktach, lecz również posiadać wiedzę sprawczą (proceduralną), przy pomocy której rozwiąże konkretny problem społeczny lub wychowawczy. Zadaniem systemu edukacji jest zatem wyposażenie osób uczących się w uniwersalne i elastyczne kompetencje cywilizacyjne⁴. Można wśród nich wyróżnić takie umiejętności, jak: ciekawość poznawcza, kreatywność myślenia i działania, swobodne poruszanie się w wirtualnym świecie Internetu oraz pragnienie permanentnego uczenia się⁵. Powyższe przymioty umożliwią człowiekowi XXI wieku przystosowanie się do pełnienia różnorodnych funkcji i ról w mobilnym świecie nieustannych zmian.

Istotą rolę we wszechstronnym przygotowaniu człowieka do życia w społeczeństwie wiedzy może spełnić edukacja filozoficzna. Jak bowiem wskazują autorzy Białej Księgi Komisji Europejskiej na temat Kształcenia i Doskonalenia, funkcjonowanie społeczeństwa wiedzy zależy nie tylko od sprawności technicznych, ale również od znajomości treści ogólnohumanistycznych w tym filozoficznych⁶. Celem niniejszego artykułu będzie przyjrzenie się, w jaki sposób udział w zajęciach z filozofii wpływa na kształtowanie się umiejętności przydatnych do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy. Sposobem dojścia do wyznaczonego celu będzie zaś opis różnych odmian zajęć filozoficznych występujących w edukacji formalnej i nieformalnej. Opis będzie tu rozumiany jako prezentacja typowych cech, dzięki którym dana forma zajęć filozoficznych wyróżnia się spośród innych, wskazanie na to, co jest dla danego przedmiotu specyficzne⁷. Opis zaś to punkt wyjścia do odkrycia związków pomiędzy faktami, którymi w tym przypadku jest edukacja filozoficzna, umiejętności, które można zdobyć w trakcie owych zajęć oraz społeczeństwo wiedzy potrzebujące osób wszechstronnie wykształconych⁸.

CZYM JEST FILOZOFIA PRAKTYCZNA ?

W oparciu o fakty empiryczne można stwierdzić, iż filozofia jest powszechnie obecna w życiu codziennym i w świecie kultury. Filozofowanie można uznać za „sprawę człowieka jako takiego. Faktycznie każdy z nas filozofuje, nie będąc tego świadom, nie określając tego mianem filozofii” (Jaspers [za:] Rudziński, 1978, s. 275). Jak zauważył Arystoteles, ludzie zaczęli filozofować, ponieważ dziwili się różnym zjawiskom. „A kto jest bezradny i dziwi się, poznaje swoją niewiedzę. Jeżeli więc [ludzie] filozofowali w tym celu, aby uniknąć niewiedzy, to jasne, że poszukiwali wie-

dzy dla poznania, a nie dla jakiejś korzyści” (Arystoteles [za:] Reale, s. 55). Głównym celem filozofii jest zatem „poznanie dla samego poznania”, czyli kontemplacja (*theoria*), a nie działanie (*praxis*). Nie znaczy to jednak, aby poprzestać na zdobytej wiedzy. Koncepcje filozoficzne można bowiem wykorzystać w celu rozwiązania konkretnych problemów społecznych i poprawy jakości życia człowieka. Jest tak dlatego, gdyż „teoria nierozzerwalnie łączy się z praktyką, [a] sposobu myślenia nie można oddzielić od sposobu działania” (Gutek, 2003, s. 11). Historia ukazuje wiele przykładów praktycznego posługiwania się teoriami filozoficznymi. I tak na przykład starożytny myśliciel Epikur wykorzystywał swoje przemyślenia filozoficzne do uczenia ludzi, w jaki sposób mogą osiągnąć szczęście⁹. W XVI wieku zaś angielski uczony Franciszek Bacon, głoszący iż człowiek ma tyle władzy, ile posiada wiedzy, wyjaśniał, iż kierując się teorią, można odkrywać sposoby służące (między innymi) do przedłużania życia, wspomaganie rozwoju roślin i zwierząt czy budowy łodzi podwodnych i latających maszyn poprawiających jakość ludzkiego życia. Kilka wieków później nowatorskie pomysły Bacona zostały zrealizowane¹⁰. Również rewolucja proletariacka obalająca kapitalistyczne stosunki społeczne oraz budowanie komunistycznych społeczeństw to efekt zastosowania teorii wypracowanych przez Karola Marksa, który twierdził, iż doktryny filozoficzne nie tylko służą do opisu i wyjaśnienia rzeczywistości, ale przede wszystkim pomagają w jej przekształceniu¹¹. I właśnie teoria filozoficzna, którą można praktycznie wykorzystać w celu przemiany ludzkiego myślenia i działania, została tu nazwana filozofią praktyczną. Analiza rynku usług edukacyjnych pozwala uznać, iż funkcjonują na nim różnorodne formy zajęć z filozofii przeznaczone zarówno dla dzieci, jak i młodzieży, a także osób dorosłych. Zajęcia z filozofii odbywają się nie tylko w szkole (jako jeden z wielu przedmiotów lub jako innowacja pedagogiczna), lecz również są prowadzone w postaci warsztatów, seminariów, pogadanek radiowych, festynów, a nawet w formie dialogów filozoficznych organizowanych w kawiarniach i domach kultury. Istota owych zajęć nie polega zaś na tym, aby zajmować się filozofią akademicką, lecz uczyć się filozoficznego myślenia. Z uwagi na ograniczone ramy artykułu, spośród wielu przykładów edukacji filozoficznej wybrano tylko niektóre z nich. Tak więc w niniejszym opracowaniu zostanie zaprezentowana metoda sokratejska, metoda realizmu filozoficznego, metoda Lego – Logos, warsztaty „Stoicyzm uliczny” oraz terapia filozoficzna.

METODA SOKRATEJSKA

Metodą sokratejską można nazwać taki sposób filozofowania, którym posługiwał się Sokrates. Ten grecki filozof nie zapisał swoich koncepcji filozoficznych, lecz przekazywał je ustnie, prowadząc dialogi na placach i ulicach Aten. Rozmowy te polegały na zadawaniu pytań oraz udzielaniu odpowiedzi. „Rozpoczynając dialog, Sokrates prosił więc rozmówcę o radę lub pouczenie na temat czym coś jest – jaka jest jego definicja (np. na temat tego, czym jest męstwo), udając, że wierzy w jego kompetencje i wiedzę. Po udzieleniu odpowiedzi przez pewnego siebie uczestnika rozmowy, Sokrates zaczynał wskazywać na jej słabe strony. Kiedy przeciwnik zrewidował swój pogląd, Sokrates znów wykazywał jego niewłaściwość. Następnie, zestawiając różne wypowiedzi rozmówcy na ten sam temat, udawał, że są one ze sobą sprzeczne. I tak na różne sposoby filozof drażył daną definicję, potem zapraszał do sprawdzenia kolejnej, a następnie zbijał również ją, ujawniając ukryte w niej błędy, które wyolbrzymiał i doprowadzał do absurdu” (Łażewska, 2011, s. 34). Celem Sokratesa było bowiem wykazanie przy pomocy „logicznych prawideł rozumnego myślenia” (Krokiewicz, s. 61), iż wiedza jego rozmówcy jest pozorna i złudna. Jednak ten negatywny wynik rozmowy, jak twierdzi I. Krońska, „nie ma świadczyć o względności wszelkiej wiedzy ludzkiej, lecz o tym, że naprawdę nie wie się nic, jeżeli się nie wie tego, co najważniejsze – jeżeli nie zna się celu życia i postępowania” (Sokrates, s. 85). Po uświadomieniu rozmówcy jego niewiedzy Sokrates poszukiwał wraz z nim, na drodze indukcji, wiedzy prawdziwej. Uważał bowiem, iż wartości etyczne są odwieczne, niezienne i należy je niejako wykryć „z natury rzeczy”, posługując się przy tym metodą indukcji. Zdefiniowanie istoty jakiejś wartości etycznej polegało zatem na poszukiwaniu wspólnych cech dla jej wielorakich przejawów po wcześniejszym zebraniu i porównaniu poszczególnych sposobów realizacji owej wartości¹². Sokratejski dialog pełnił zatem funkcje krytyczne, zmuszając ludzi do przemyślenia prawdziwości swoich poglądów rozpowszechnianych przez współczesne Sokratesowi autorytety. Nabycie uzasadnionej wiedzy etycznej miało być z kolei warunkiem dobrego postępowania.

Dialog Sokratesa stał się inspiracją do utworzenia się klubów dyskusyjnych o nazwie „Sokrates Cafe” działających w różnych miastach Polski. Celem tych otwartych spotkań, mających miejsce w kawiarniach lub domach kultury, jest prowadzenie rozmów na różnorodne tematy, którymi interesują się zebrane tam osoby. Tak więc tematem filozoficznej dyskusji stał się problem mówienia prawdy, wolnej woli, racjonalizmu czy moż-

liwości zrozumienia drugiego człowieka. Poruszono również temat ludzkich potrzeb, które mogą być realne lub wykreowane oraz relacji pomiędzy rozumem a uczuciem. Podjęto się też charakterystyki tzw. „współczesnego czasu”. Celem rozmowy nie była jednak odpowiedź na postawione pytanie, lecz pogłębienie rozumienia zagadnień związanych z pytaniem bez odwoływania się do literatury lub filmów, ale z odniesieniem się do własnego doświadczenia¹³.

Dialog filozoficzny to również podstawa programu edukacyjnego: „Filozofia dla dzieci”, którego autorem jest amerykański myśliciel - Matthew Lipman. Istotą programu jest dialog prowadzony w grupie uczniów pod kierunkiem nauczyciela w tzw. „wspólnocie dociekającej”. Wszyscy (nauczyciel i uczniowie) są równoprawnymi uczestnikami spotkania. Nauczyciel kieruje dialogiem i dba o zachowanie przez uczniów poprawnego wnioskowania oraz uzasadniania własnych opinii. W tym celu odwołuje się do zainteresowań uczniów, precyzuje omawiane zagadnienie lub zadaje pytania pomocnicze¹⁴. Inspiracją dialogu może być film, obraz albo fragment literatury dla dzieci¹⁵ lub materiały dydaktyczne przygotowane przez M. Lipmana. Po lekturze tekstu uczniowie formułują oraz zapisują na tablicy pytania, które dotyczą tego, co w danym tekście (ich zdaniem) jest ciekawe lub niezrozumiałe. Następnie, spośród zapisanych pytań, wybierają jedno - najciekawsze. Wybrane pytanie stanowi temat filozoficznego dociekania. Autor programu - M. Lipman określając cel owych dociekań, wyjaśnia, iż „jest nim raczej wciąż od nowa ponawiana dyskusja o wartościach, standardach i zasadach, według których żyjemy; dyskusja otwarta i publiczna, której wyniki nie są z góry przesądzone (...)” (Lipman, Sharp, 1999, s. 4). Dialog nie służy do wpajania dzieciom konkretnych wartości, gdyż „nie istnieje żadna ostateczna mądrość, że coś „jest słuszne raz na zawsze” (...) Żyjemy w świecie, który podlega nieustannym zmianom, wymagającym umiejętności adaptacji do nowych sytuacji, przy jednoczesnej ochronie uznanych tradycyjnych wartości” (Lipman, Sharp, 1999, s. 3). Celem dialogu jest również udoskonalenie rozumowania. Ważnym elementem jest tu bowiem logika, której zasadom należy podporządkować przebieg dyskusji. „Filozoficzne dociekania” z dziećmi sprzyjają też poznawaniu różnych sposobów myślenia oraz ich wzajemnej konfrontacji. Pomagają odkryć bogactwo sensów różnych wypowiedzi, porządkują myślenie, wzbogacają wiedzę a także podtrzymują właściwą dla dzieci ciekawość poznawczą¹⁶.

Istotnym elementem programu „*Filozofia dla dzieci*” jest zbieranie tzw.

„materialnych śladów filozoficznych dialogów”, czyli „filoteczek”, i „filozeszytów”, w których uczeń gromadzi rysunki i prace pisemne oraz zapisuje pytania i własne komentarze. Efektem filozoficznych dociekań dzieci jest też *Filozoficzna Europejska Gazeta Dzieci „100”* wydawana w latach 1996 – 2002. Materiały do gazety powstawały w trakcie filozoficznych dociekań z dziećmi prowadzonych w różnych europejskich szkołach¹⁷.

METODA REALIZMU FILOZOFICZNEGO

U podstaw metody realizmu filozoficznego znajduje się realizm – zgoda na otaczającą nas rzeczywistość. Jego naukowe opracowanie stanowi filozoficzna teoria Arystotelesa rozwinięta przez św. Tomasza z Akwinu. Kolejni myśliciele, inspirujący się dziełami owych dwóch autorów, uprawiają filozofię realistyczną i zajmują się poznawaniem świata realnie istniejącego. Odrzucają zatem badanie pojęć (np. pojęcia człowieka), które są tylko wytworem umysłu. Liczą się zaś z danymi zdrowego rozsądku. Przedmiotem poznania nie są tu konstrukcje myślowe (pojęcia, idee), lecz rzeczywistość. Osoba, która odpowiada na pytania, nie kreuje rzeczywistości, ale ją odczytuje. Myślenie jest zatem podporządkowywane samej rzeczywistości, a nie jego oczekiwaniom wobec niej.

Metoda realizmu filozoficznego polega na dialogu, w trakcie którego ktoś (np. dziecko) stawia pytania o przyczyny rzeczy, natomiast dorosły udzielenia na nie prostych odpowiedzi oraz pomaga w uzyskaniu rozumienia nabytych informacji. Dzieci chcą bowiem zrozumieć rzeczywistość. „Rozumieć [zaś] to znaczy połączyć to, co budzi zdziwienie poznawcze z tym, co to zdziwienie uspokaja i niweluje” (Krapiec, 1998, s. 16). Rozumienie dokonuje się zatem przez „wskazanie na taki czynnik, którego negacja jest negacją samego wyjaśnianego faktu” (Krapiec, 1995, s. 59). I tak, w celu zrozumienia informacji, dorosły może wytłumaczyć dziecku, jaka rzecz jest w sobie i w relacji do innych rzeczy lub uzasadnić jej pochodzenie i cel¹⁸. Na przykład, kiedy dziecko pyta, dlaczego zauważone przez niego zwierzę nazywane jest krową, to wyjaśnieniem tego pytania jest odpowiedź: „krowa jest krową, ponieważ daje mleko, ryczy, posiada rogi”. Poznawana rzecz bowiem (w tym przypadku krowa) oddziałuje na poznawcze władze człowieka, informując o tym, czym jest sama w sobie. W tej prostej odpowiedzi znajduje się podstawa rozumienia rzeczy, która będzie dla dziecka swoistym „punktem zaczepienia”. Informację tę bowiem dziecko będzie dalej sobie uświadamiać coraz wyraźniej oraz ją pogłębiać. A zatem na podstawie prostych odpowiedzi na pytania dziecko wytwarza

pojęcia i wydaje proste sądy. „Wynika z tego, że zmienia się coś w człowieku odbierającym informację i że nie zmienia się nic w bycie [w tym przypadku w krowie], który tę informację nadaje” (Gogacz, 2008, s. 18)¹⁹. W trakcie tego typu rozmowy dziecko wzbogaca swoją wiedzę oraz jest informowane o faktycznym stanie rzeczy. Edukacja ta jest dostosowana do zainteresowań ucznia, zaspokajając jego naturalną potrzebę poznawania świata. Miejscem filozofowania może być zaś nie tylko szkoła, lecz również dom.

METODA LEGO – LOGOS

Innowacyjną metodą edukacji filozoficznej jest projekt „Lego – Logos” opracowany w 2004 i wciąż udoskonalany przez Jarosława M. Spychałę – filozofa z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Podstawą do filozoficznych przemyśleń są teksty oraz klocki Lego. Uczestnicy warsztatów prowadzonych tą metodą po przeczytaniu wybranego tekstu budują z klocków konstrukcje, w których ma być zawarty sens owego tekstu. Klocki to środek do wydobycia na zewnątrz swojego myślenia, sposobu rozumienia tekstu. Dzięki temu dowiadujemy się, w jaki sposób myślimy i możemy jeszcze pomyśleć. Metoda Lego – Logos to również treningi kreatywności i przedsiębiorczości, których celem jest ćwiczenie metod i strategii tworzenia nowych pomysłów, dzięki którym będzie można rozwiązać konkretny problem współczesnego społeczeństwa. Kreatywność nie jest tu rozumiana jako tworzenie „z niczego”, lecz jako działanie odtwórcze. Człowiek może bowiem tworzyć z tego, co wcześniej „nazbiera”, czyli z wiedzy, która staje się tworzywem jego twórczości. Dlatego też powinien wcześniej poznać „schematy kultury” oraz nauczyć się, w jaki sposób wzbogacić je o nowe elementy. Metoda „Lego – Logos” pomaga wyćwiczyć logiczne myślenie, uczy analizy i syntezy tekstu, sposobów argumentowania, dyskusji, definiowania problemów, współdziałania w grupie i twórczej ekspresji²⁰.

TERAPIA FILOZOFICZNA

Terapia filozoficzna jest wiedzą stosowaną do skutecznego rozwiązywania konkretnych życiowych problemów. Jednak w przeciwieństwie do psychoterapii tradycyjnej, podejmującej niekiedy działania jedynie instrumentalne, takie jak wzmacnianie poczucia wartości, trening asertywności czy łagodzenie stresu, terapia filozoficzna pomaga zrozumieć człowiekowi to, kim jest człowiek i co powinno być dla niego najważniejsze. Terapią

filozoficzną zajmowali się już filozofowie greccy z IV wieku przed Chr. Współcześnie na zastosowanie filozofii w praktyce terapeutycznej zwrócił uwagę niemiecki filozof G. Achenbach, który w 1982 roku założył Międzynarodowe Stowarzyszenie na rzecz Praktyki Filozoficznej. Podobne organizacje powstały w Holandii, Norwegii, Danii, Wielkiej Brytanii i USA. Zastosowaniem przemyśleń filozoficznych w rozwiązywaniu życiowych problemów zajmuje się w Polsce Instytut Terapii Filozoficznej z Poznania²¹. Do nadrzędnych celów terapii filozoficznej należy uporządkowanie myślenia i kierowanie się rozumem (*ratio*). Dlatego też psychoterapia filozoficzna nazywana jest mentaloterapią (*mens* – rozum). Jej antropologiczną podstawę stanowi zaś spostrzeżenie, że człowiek posiada różne władze poznawcze i pożądarkowe – zarówno zmysłowe, jak i duchowe. Każda władza w człowieku jest przeznaczona do wykonywania sobie właściwych zadań, np. wzrok pozwala widzieć, słuch słyszeć, wola podejmuje decyzje. Rozum natomiast poznaje rzeczywistość. Często jednak poszczególne władze przejmują kompetencje innych władz. I tak na przykład zdarza się, iż uczucia zmysłowe lub duchowa wola pełną rolę poznawczą. Zadaniem psychoterapii filozoficznej jest zatem wyćwiczenie intelektu, aby tak pokierował pozostałymi władzami człowieka, żeby żadna z nich nie przejmowała funkcji innych władz, lecz spełniała właściwe dla siebie zadania. Ważną rolę psychoterapii filozoficznej jest wypracowanie umiejętności zachowania równowagi pomiędzy rozumem a innymi władzami²². Przeniknięta racjonalnością klasyczna filozofia europejska wywodząca się ze starożytnej Grecji może zatem posłużyć do zaprowadzenia wewnętrznego ładu w życiu współczesnego człowieka, przyczyniając się do poprawy jego życia osobistego, towarzyskiego i zawodowego. I właśnie nowym zastosowaniem starożytnej mądrości zajmuje się psychoterapia filozoficzna. Na przykład grecki filozof Epikur zalecał ludziom zachowanie „spokoju ducha”, który można zdobyć poprzez rezygnację z czegoś nieważnego. I tak w trakcie terapii filozoficznej należy przedyskutować rodzaje potrzeb, które Epikur podzielił na naturalne i konieczne, naturalne i niekonieczne oraz na nienaturalne i niekonieczne. Następnie trzeba odszukać ich przykłady we własnym życiu i przemyśleć ich wpływ na codzienne postępowanie. Należy bowiem zrezygnować z potrzeb nienaturalnych i niekoniecznych oraz ograniczyć potrzeby naturalne, ale niekonieczne. Tylko bowiem porzucenie na potrzebach naturalnych i koniecznych zapewni człowiekowi „spokój ducha”. Celem rozmowy filozoficznej może też być wypracowanie umiejętności kierowania się w życiu zasadą złotego środka, czyli umiaru, do którego zachęcał Arystoteles oraz wielu innych filozofów²³.

Terapeutyczne znaczenie posiada również kierowanie się zaleceniami znajdującymi się w nauce stoików. Najbardziej znanym zwolennikiem tej nauki był cesarz rzymski Marek Aureliusz zapisujący „hypomnemata”, czyli notatki terapeutyczne, dzięki którym pamiętał o ważnych prawdach, kierując się nimi w życiu codziennym. Jedną z nich stanowi stwierdzenie, że świat jest rozumnie ukształtowany przez *logos* (rozum) i dlatego zasługuje na to, aby przyjąć go takim, jakim jest, zrozumieć jego prawa oraz dostosować się do ich wymagań. Należy zatem raczej pracować nad emocjami i osobistym nastawieniem wobec rzeczywistości niż przekształcać świat według własnych koncepcji. Dążenie do tego, czego i tak nie można zmienić, prowadzi bowiem do utraty „spokoju ducha”, rodzi lęk i frustrację. Szczęście może osiągnąć tylko ktoś, kto wykształci w sobie przymioty mędrca żyjącego zgodnie z nakazami natury i własnego rozumu. Mędrzec ten wiedząc, iż szczęście nie zależy od warunków zewnętrznych, lecz płynie z wnętrza człowieka, niczemu się nie dziwi, odważnie stawiając czoło przeciwnościom losu. Stoicka postawa pozwala widzieć świat takim, jakim jest, „opanować codzienność” i nie zdręzczać się dentystą lub przemijaniem, „a tkwiąc w korku, dążyć do szczęścia”. Umiejętności stosowania technik stoickich można nabyć, nie tylko zapoznając się z lekturą książek Marka Aureliusza, Seneki czy Epikteta, lecz też biorąc udział w warsztatach filozoficznych „Stoicyzm uliczny”. Celem warsztatów jest zmiana myślenia oraz zapanowanie nad „wewnętrznym dyskursem – natłokiem myśli, przekonań, zbitek zamrożonych fragmentów przeszłości, urojeń, wzorców zachowań i założeń” (Fabjański, 2010, s. 8). Szczęście bowiem bardziej zależy od sposobów myślenia niż od warunków zewnętrznych.

Wiedzę filozoficzną stosują w terapii również psycholodzy, gdyż sama psychologia wywodzi się z filozofii. Jako przykład może posłużyć terapia egzystencjalna, której metody bazują na pojęciach egzystencjalizmu – nurtu filozoficznego z połowy XX wieku. Do podstawowych tematów tej filozofii należą wolność i odpowiedzialność, konieczność dokonywania wyborów, niepowtarzalność osoby ludzkiej, lęk, świadomość dążenia ku śmierci czy poczucie bezsensu życia. Zjawiska te bowiem to nieodłączne elementy ludzkiej egzystencji. Zadaniem technik używanych w terapii egzystencjalnej jest wyprowadzenie klienta z pustki egzystencjalnej i udzielenie pomocy w odszukaniu znaczenia podejmowanych działań. Dzięki psychoterapii opartej na filozofii egzystencjalnej pacjent może też wzmocnić swoją tożsamość poprzez zrozumienie prawdy, iż nie jest on tylko „sumą oczekiwań innych ludzi na swój temat”²⁴.

Na podstawie powyższego przeglądu niektórych form edukacji filozoficznej można stwierdzić, iż udział w owych zajęciach podtrzymuje i rozwija poznawczą ciekawość człowieka, uczy poprawnych sposobów argumentowania i wnioskowania, pozwala zapoznać się z wieloma teoriami rozumienia zjawisk zachodzących w świecie. Formuje też umiejętność kreatywnego myślenia, a nawet może wskazać drogę prowadzącą do szczęścia.

Człowiek wyposażony w nabyte takim sposobem kompetencje będzie mógł analizować i selekcjonować „niespójną masę danych”, związaną z załewem informacji, wyszukując wśród nich tylko te pożyteczne, i włączając je do nabytej wcześniej przez siebie wiedzy. Tylko wtedy bowiem, jak zaznacza F. Mayor – autor raportu o przyszłości edukacji, będzie mogło ukształtować się społeczeństwo wiedzy²⁵.

Człowiek jednak to nie tylko „technolog generujący nowe aplikacje”, lecz także „filozof szukający prawdy” (Gara, 2009, s. 87). Poprzestanie zatem tylko na kompetencjach dotyczących wiedzy praktycznej skazywałoby człowieka na pełnienie funkcji „informacyjoprzetwórczych” (Gara, 2009, s. 86), celem rozwijania „prakseologicznej skuteczności i ekonomicznej maksymalizacji” (Gara, 2009, s. 88). Dlatego też edukacja powinna stworzyć okazję również do tego, aby w człowieku narodził się człowiek²⁶, czyli osoba rozumna, wolna, wewnątrznie zintegrowana, kierująca się prawdą o dobru innych ludzi. Poznanie „prawdy o jakimś bycie z punktu widzenia właściwego mu dobra” (Andrzejuk, 1999, s. 19) oraz kierowanie się tą wiedzą w życiu jest zaś mądrością. Mądry człowiek natomiast będzie zdolny do nawiązywania relacji międzyosobowych i budowania społeczeństwa wiedzy służącej ludziom.

Pojawia się tu problem wyboru sposobu uprawiania filozofii. Czy filozofia ma być tylko intelektualnym treningiem, czy również próbą dawania dojrzałych odpowiedzi? Czy sposób filozofowania powinien prowadzić do ukazania wieloznaczności prawdy, a nawet rezygnacji z jej poszukiwań, czy też ma udzielać „ostatecznych odpowiedzi”, pomagając kontaktować się z samą rzeczywistością, a nie z tym, co ktoś o niej myśli? Od odpowiedzi na owe pytania zależy wybór odpowiedniej edukacji filozoficznej. Należałoby bowiem wybrać taką jej formę, która będzie wspomagać zaspokojenie wszystkich potrzeb człowieka. Tylko człowiek zintegrowany może kształtować społeczeństwo wiedzy²⁷.

(Endnotes)

- 1 Por. *Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy*. Pozyskano [1.12.2012.] z eduentuzjsci.pl/images/stories/badania/rose/broszuraraport.pdt.
- 2 F. Mayor, *Przyszłość świata*, Warszawa 2001, s. 332, 338, 388.
- 3 Tamże, s. 388.
- 4 M. Skrzydło, *Edukacja w społeczeństwie opartym na wiedzy w kontekście rozwoju osobowości ucznia* [w:] *E – mentor* 2 (29)/2009. Pozyskano [29.11.12.] z <http://www.mentor.edu.pl/artykul/index/numer/29/id/632>.
- 5 M. Kotarba – Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach oświatowych*, Warszawa 2009, s. 67 – 72.
- 6 *Biała Księga Komisji Europejskiej*. Pozyskano [30.12.2012.] z http://pl.wikipedia.org/wiki/Biała_Księga_Komisji_Europejskiej.
- 7 Prezentację opisu jako metody naukowej przedstawia Cz. Bartnik w artykule *Opis teologiczny* [w:] *Studia Theologiae Varsoviensia* 15 (1977) nr 1, s. 37 – 45.
- 8 B. Karolczak – Biernacka, *Synteza jako produkt badań* [w:] *Journal of Modern Science*. Tom 2/13/2012.
- 9 G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*. T. III. *Systemy epoki hellenistycznej*, Lublin 1999, s. 175, 246 – 257.
- 10 A. Sikora, *Filozofowie XVII wieku*, Warszawa 1978, s. 22 – 38.
- 11 D. Folscheid, *Wielkie daty filozofii nowożytnej i współczesnej*, Warszawa 2000, s. 109.
- 12 Metodę indukcji opisuje M. A. Krąpiec w książce *Realizm ludzkiego poznania*, Lublin 1995, s. 199, 215 – 216, 259, 260.
- 13 Pozyskano [03.12.12] z <http://sokratescafe.pl/protokoly-warszawa.html> oraz <http://sokratescafe.pl/o-nas.html>.
- 14 B. Elwich, A. Łagodźka, R. Piłat, *Filozofia dla dzieci: Informacja o programie*, Warszawa 1996, s. 7-10.
- 15 Filozoficzną literaturę dla dzieci analizuje M. Raczkowska – Lipińska w artykule „Praktyczna filozofia – nowa tendencja w edukacji wczesnoszkolnej i we współczesnej literaturze dla dzieci” [w:] *Innowacje w edukacji elementarnej*, M. Raczkowska – Lipińska, E. Jagiełło, (red.), Józefów 2010, s. 209 – 230.

- 16 Elwich, Łagodzka, Piłat, *Filozofia dla dzieci*, s. 4, 8 – 9; H. L. Freese, *Nasze dzieci są filozofami. Jak rozmawiać z dziećmi o poważnych sprawach*, Kraków 2008, s. 103 – 104.
- 17 H. Diduszko, B. Elwich, K. Gutowska, A. Łagodzka, B. Pytkowska – Kapulkin, *Dzieci w świecie myśli*, Warszawa 2001, s. 11 - 12.
- 18 Krąpiec, *Realizm*, s. 59.
- 19 Szerzej tę metodę zaprezentowałam w artykule „Filozoficzne dociekania z dziećmi w domu i w szkole” [w:] *Innowacje w edukacji elementarnej*, M. Raczkowska – Lipińska, E. Jagiełło (red.) Józefów 2010, s. 196 – 197.
- 20 Pozyskano [28.11.12] z <http://www.lego-logos.pl>.
- 21 Pozyskano [28.11.12] z <http://itf.wikidot.com/start>.
- 22 Relacje pomiędzy poszczególnymi władzami człowieka opisał M. Gogacz w „Szkiecach o kulturze”, s. 74 – 87.
- 23 L. Ostasz, *O usprawnieniu rozumu i leczeniu psychiki. Psychoterapia filozoficzna*, Krynica Morska 2007, s. 7 – 53. Por. L. Marinoff, *W poszukiwaniu szczęścia. Jak skutecznie rozwiązywać życiowe problemy*. Warszawa 2002.
- 24 G. Corey, *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*. Poznań 2005, s. 196 – 226.
- 25 Mayor, *Przyszłość świata*, s. 305.
- 26 P. Walczak, *Wychowanie jako spotkanie. J. Tischnera filozofia człowieka jako źródło inspiracji pedagogicznych*, Kraków 2007, s. 142, 139.
- 27 I. Wojnar, A. Piejka, M. Samoraj, *Idee edukacyjne na rozdrożu XX wieku*, Warszawa 2008, s. 91 – 93.

REFERENCES

- Andrzejuk A. (1999). *Filozofia moralna w tekstach św. Tomasza z Akwinu*. Warszawa: Wydawnictwo „Navo”.
- Antczak B. (2012). *Współczesne tendencje tworzenia, dyfuzji i wykorzystywania wiedzy*. [w:] K. Dziurzyński (red.), *Dylematy współczesnej edukacji*. (s. 13 – 31). Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej.
- Bartnik Cz. *Opis teologiczny*. *Studia Theologiae Varsoviensia* 15 (1977) nr 1, s. 37 – 45.
- Biała Księga Komisji Europejskiej*. Pozyskano [30.12.2012.] z http://pl.wikipedia.org/wiki/Biała_Księga_Komisji_Europejskiej.

- Corey G. (2005). *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*. Poznań: Zysk i S – ka Wydawnictwo.
- Diduszko H., Elwich B., Gutowska K., Łagodzka A., Pytkowska – Kapulkin B. (2001). *Dzieci w świecie myśli*. Warszawa: Kolegium Nauk Społecznych i Administracji Politechniki Warszawskiej.
- Dziurzyński K. (2010), Wykluczony na drodze do inkluzji - miejsce edukacji w pokonywaniu wykluczenia (współautor: A. Łukasiewicz) (w:) *Wykluczenie społeczne - czynniki ryzyka, profilaktyka, remedia*, red. nauk. S. Nazaruk, M. Nowak, E. Konovaluk. Biała Podlaska. ISBN 978-83-610444-85-7. p. 129-140
- Elwich B., Łagodzka A., Piła R. (1996). *Filozofia dla dzieci. Informacja o programie*. Warszawa: Fundacja Edukacja dla Demokracji.
- Fabjański M. (2010). *Stoicyzm uliczny. Jak oswajać trudne sytuacje*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Folscheid D. (2000). *Wielkie daty filozofii nowożytnej i współczesnej*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Freese H. L. (2008). *Nasze dzieci są filozofami. Jak rozmawiać z dziećmi o poważnych sprawach*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.
- Gara J. (2009). *Od filozoficznych podstaw wychowania do ejdetycznej filozofii wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Gogacz M. (2008). *Elementarz metafizyki*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Navo”.
- Gogacz M. (1985). *Szkice o kulturze*. Kraków, Warszawa/Struga: Wydawnictwo Michalineum.
- Gutek G. L. (2003). *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Karolczak – Biernacka B. (2012). *Synteza jako produkt badań* [w:] *Journal of Modern Science*, Tom 2/13/2012 Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej, s. 9 – 26.
- Kotarba – Kańczugowska M. (2009). *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach oświatowych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Krokiewicz A. (2000). *Sokrates. Etyka Demokryta i hedonizm Arystypa*. Warszawa: Wydawnictwo Pax.
- Krąpiec M. A. (1995). *Realizm ludzkiego poznania*. Lublin: Redakcja Wy-

- dawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krąpiec M. A. (1998). *Filozofia co wyjaśnia?* Lublin: Lubelska Szkoła Filozofii Chrześcijańskiej.
- Krońska I. (1989). *Sokrates*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Lipman M. i Sharp A. M. (1999). *Dociekania etyczne*. Warszawa: Fundacja Edukacja dla Demokracji.
- Łażewska D. (2011). *Filozofia dla pracujących. Podręcznik dla studentów*. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej.
- Marinoff L. (2002). *W poszukiwaniu szczęścia. Jak skutecznie rozwiązywać życiowe problemy*. Warszawa: Prószyński i S – ka.
- Mayor F. (2001). *Przyszłość świata*. Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych.
- Ostasz L. (2007). *O usprawnieniu rozumu i leczeniu psychiki. Psychoterapia filozoficzna*. Krynica Morska: wydawnictwo Laterna.
- Raczkowska – Lipińska M. (2010). *Praktyczna filozofia – nowa tendencja w edukacji wczesnoszkolnej i we współczesnej literaturze dla dzieci*. [w:] M. Raczkowska – Lipińska i E. Jagiełło (red.), *Innowacje w edukacji elementarnej*. (s. 209 – 231). Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej.
- Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy*. Pozyskano [1.12.2012.] z duentuzjsci.pl/images/stories/badania/rose/broszur-raport.pdt.
- Reale G. (1999). *Historia filozofii starożytnej. T. III. Systemy epoki hellenistycznej*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Rudziński R. (1978). *Jaspers*. Warszawa.
- Sikora, A. (1978). *Filozofowie XVII wieku*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Skrzydło M. (2009). *Edukacja w społeczeństwie opartym na wiedzy w kontekście rozwoju osobowości ucznia. E – mentor 2 (29)/2009*. Pozyskano [29.11.12.] z <http://www.mentor.edu.pl/artukul/index/numer/29/id/632>.
- Walczak P. (2007). *Wychowanie jako spotkanie. J. Tischnera filozofia człowieka jako źródło inspiracji pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Wojnar I., Piejka A., Samoraj M. (2008). *Idee edukacyjne na rozdrożu XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

<http://sokratescafe.pl/protokoly-warszawa.html>

<http://sokratescafe.pl/o-nas.html>.

<http://www.lego-logos.pl>.

<http://itf.wikidot.com/start>